

Het wachtwoord in deze beschouwing is doordringing, synthese. Het rijk Gods wordt gezien vanuit het aspect van de *taak* van den mensch m. n. den geloovige. Het Rijk groeit als een zaad, geworpen in den akker der historie. De zin der geschiedenis kan uit de geschiedenis zelf worden afgelezen.

Tegenover deze humaniseering en saeculariseering van het Koninkrijk, tegenover deze immanentie en tegen het „social gospel” van Walter Rauschenbusch en anderen kwam de eschatologische beschouwing naar voren, die met deze humaniseering radicaal wilde breken en de transcendentie van het Godsrijk poneerde. Niet van den mensch uit en door den mensch, maar alleen van God uit en door Hem werd het gerealiseerd in het wonder van Zijn toekomst, dat de verwarrende zondige immanentie zelfbeweging onzer historie ééns kruisen zal. Veranderingen in de empirische wereld zijn hoogstens weerspiegelingen van het Koninkrijk, *niet* het Koninkrijk zelf.

Deze eschatologische visie werd gevoed door het besef van de nietigheid der cultuur en van het ridicule van het cultuuroptimisme. De zonde blijkt niet te zijn een „nog niet zijn”, een negatief manco, maar de totale geaardheid van deze wereld en van onze eigen existentie ⁸³⁾).

Alle evolutie is niet een evolueeren uit de zonde, maar te midden van de zonde. Geen synthese, maar diastase, geen taak, maar belofte werd hier het wachtwoord.

Deze visie met haar sterk antihumanistische tendenzen, die we vooral aantreffen in de dialectische theologie, heeft velen gegrepen. Een van de meest besproken vragen, die zich hierbij voordeden was wel deze, of vanuit deze eschatologische beschouwing nog wel een weg zichtbaar werd, waarop men nog kon ingrijpen in de vele vragen van de zichzelf ontbindende wereld. Want die zelfontbinding ging voort en ook de dialectische theologen zagen, dat de wereldoorlog wel tot het verleden behoorde, maar dat de evolutie sindsdien opnieuw catastrofale dreigingen in zich droeg. De worsteling der volken was niet gevolgd door een periode van rustig en onaantastbaar pacifisme. In de tegenstellingen tusschen de machten van dezen tijd vormden zich nieuwe ideologieën, die een greep deden naar de massa en haar opriepen om in sterk vertrouwen het „Schicksal” in eigen handen te nemen.

Het was, alsof we Heideggers Todesfilosofie met het nochtans van den levensmoed in de situatie van het „Sein zum Tode” zien herleven in een voor-philosofische werkelijkheid. Allerwege werd zichtbaar, dat compensatie gezocht werd in de wanhoop der bedreigheid en der Standpunktlosigkeit, in de vulling van het hart met nieuwe afgoden.

In de spanningen van dezen aard moge één jaartal met name

⁸³⁾ Vgl. E. BRUNNER, *De vooruitgang en het Koninkrijk Gods*, in: „De theologie der crisis”, 1929, pag. 112 v.